

S justiční vraždou Milady Horákové se ze společnosti vytratilo vědomí odpovědnosti vůči světu. I to je zločin komunismu

S literární historičkou Libuší Heczkovou o významu Horákové pro české ženské hnutí, jeho tradici a myšlenkovém obzoru českých žen.

„Feministka mi znamená: ženu se všemi jejími druhovými znaky, které nikterak uměle nepotírá, avšak z nichž uvědoměle a odpovědně vybírá a pěstuje hlavně ty, v nichž je skutečný objektivní přínos co nejširší kolektivitě v lidské společnosti. Je to žena, která si v první řadě musí uvědomiti sebe samu, své cíle, své schopnosti a ukázněně zařaditi se, právě podle těchto svých schopností, na kterémkoliv místo v životě soukromém i veřejném. Jejím základním znakem jest, že nepracuje nikdy pouze pro sebe samu.“

Milada Horáková v rozhovoru *Jak jsem se stala feministkou*, časopis *Ženská národní rada*, únor 1940

O co všechno jsme podle vás přišli a nač jsme jako společnost zapomněli po justiční vraždě doktorky práv Milady Horákové?

Tento zločin má mnoho aspektů, na které jsme zapomněli. Svědčí o tom například nejnovější práce *Politický proces s Miladou Horákovou a spol.* s podtitulem *Komentované protokoly*, jejímž autorem je historik Karel Kaplan. Kniha vyšla v roce 2019, přičemž Kaplan se tomuto procesu podrobně věnuje mnoho let. Na základě dochovaných dokumentů v knize ukazuje, proč se právě Horáková ocitla ve středu celé vykonstruované kauzy. Kaplan

říká, že během prvních výslechů se Horáková vyšetřovatelům jevila jako „ješitná“ žena, která bez veřejného působení ztrácí smysl života. To se však nezdálo být dostatečné pro žádané obvinění. Když do přípravy vstoupili sovětští poradci, z její „ješitnosti“ a svobodomyšlnosti stvořili podstatu ústřední osoby celého procesu, kterou bylo možno – a nutno – obvinít z nejhorších zločinů včetně vlastizrady. Obvinění tedy postupně narůstala, vyšetřovací spis má olbřímí rozměry, stejně jako vykonstruované zločiny. Horáková přesto nikdy neztrácela vědomí své vnitřní svobody a důstojnosti, ač je to s podivem u vědomí lidí, za něž nesla odpovědnost, a kupodivu nepřišla ani o své sociální cítění.

Tohle je myslím jedna z věcí, na niž po její smrti zapomněly hlavně české ženy. Zapomněly jsme přemýšlet o tom, co znamená svoboda a odpovědnost vůči okolnímu světu. Zatímco pro mužský svět – odliším ho jen pro tuto chvíli – byly ideály jako veřejná odpovědnost, svoboda, čest a boj „přirozené“, ženský svět si stejné vědomí musel postupně a dlouho budovat během celého uplynulého století. Budujeme si ho ostatně dodnes. Uprostřed tohoto vývoje stojí Františka Plamínková, asi nejvýznamnější česká politická feministka, pro niž byla ženská svoboda, rovnost a racionalita stejně důležitá jako právo na výdělečnou činnost. Nešlo o právo na práci, ale o právo na to, aby se o sebe žena uměla a mohla postarat a nebyla závislá na muži. To s sebou nese i zdůraznění ženiny odpovědnosti vůči vnějšímu světu. Milada Horáková sdílela mnohé z ideálů této neobyčejné ženy, které se nám z povědomí poněkud vytratily. A i proto může být justiční vražda Milady Horákové pro mnohé nepochopitelná.

Z jakých dalších důvodů tedy musela přijít o život právě ona, pomíneme-li fakt, že byla součástí demokratické opozice, tedy „nepřátelských sil“, které podle komunistů nechtěly dovést socialistickou revoluci do vítězného konce, čili k sovětskému modelu?

V souladu s přáním a zadáním komunistů se její vraždou ze

společnosti podařilo vymazat vzpomínku a povědomí o generaci inspirativních organizátorek a členek českého ženského hnutí před příchodem socialismu. Zapomněli jsme kvůli tomu i na ženy, které byly za druhé světové války v odboji. Také na ženy, které byly přesvědčené o tom, že svobody se dá dosáhnout jen vlastní prací, nezávislostí, a také jasným pochopením toho, kým člověk je a nač by se měl v životě zaměřit. Všechny tyto ženy věřily, že když se nebudeme o nic snažit, o nic se nebudeme zajímat, pak nemáme právo od světa nic chtít. V mé oblíbené odpovědi Milady Horákové na anketu Proč jsem feministka z roku 1940, se píše: „Neříkám, že by mi to všechny životní situace ulehčovalo [to, že jsem feministka, pozn. red.], naopak. Hnalo mne a žene mnohdy do zápolení a zápasů, na které se musí vynaložit víc energie a úsilí než na pilně obstarávané živobytí.“ Žena, která se rozhodne odpovědně vstoupit do světa, s tím však musí podle Horákové počítat. Má si uvědomovat, že má-li vyšší cíl, třeba ji to nakonec semele.

Podobně začala v 50. letech 20. století uvažovat filozofka Hannah Arendtová, když promýšlela situaci aktivního života, který znamená překročení sebe sama a nutnost převzít odpovědnost za svět. Zní to nejspíš pateticky, ale tato slova v případě Milady Horákové přinášejí závažné sdělení. Opuštěním tohoto postoje jsme my, ženy, přišly o jednu z cest, jak vyjít za hranice prostého „živobytí“. Politický proces nám zničil přístup k vlastní tradici a myšlení. Neberte to jako výmluvu, „popravili Horákovou, a tak ničeho nejsme schopny“, nicméně to, co doktorka Horáková reprezentovala, s ní skutečně skončilo. Odpovědnost ke světu jsme my, ženy, musely znovu budovat, a to bez paměti. To je také zločin. Poprava Milady Horákové takto navázala na popravu Františky Plamínkové.

Byla Plamínková pro nacisty symbolem téhož?

Ano, bylo zřejmé, proč „musela“ zemřít. Symbolizovala specifický český odpor, schopnost hlasitě vzdorovat i ve chvíli, kdy už si to nikdo jiný nedovolil, odmítnout osobnostem, na které by si jiný netroufl. Reprezentovala paměť

na Československou republiku. Plamínková proti Adolfu Hitlerovi vystoupila už ve třicátých letech. Rozhodla se, že jako politička proti němu bude stát celou svou existencí, nechtěla ani za války opustit své místo, a proto odmítla emigrovat. Spolupracovala s odbojem stejně jako další ženy z Ženské národní rady. Navíc se postavila proti staronovému ideálu – trojúhelníku Kinder-Küche-Kirche, čili k povinnosti věnovat se výhradně dětem, plotně a modlení. Proč to říkám: poválečný socialismus ženám dal výdělkovou práci (bez ní by ekonomická situace rodin byla velmi prekérní), částečnou soběstačnost, ale jinak jim také nedal žádný prostor nad rámec řečeného. Komunistům se to v jistém smyslu podařilo lépe než Němcům: připravili ženy o odbojnost. Poskytli jim „sociální jistoty“ pro živobytí – a vymazali paměť. To také cítím jako zločin. Justiční vražda samotná je pochopitelně neoddiskutovatelně hrůzná.

Vykonstruovaný soudní proces násobila štvavá kampaň proti Horákové, čím začala?

Ta se spustila už během jejího zatýkání a výslechů. Horákovou napadali, že je krkavčí matka, což bylo jedno z nejhorších a nejpodlejších obvinění, s jakým mohli komunisté přijít. Mateřství i v jejím jinak velmi veřejně angažovaném životě bylo středobodem života. Horáková byla za druhé světové války vězněná v Terezíně a pak ve vězení v Horním Bavorsku, nemohla se tedy starat o svou dceru Janu. Její kritikové jí však vyčítali, že se o ni kvůli své politické činnosti „nestarala“ ani předtím. Bylo proto snadné tuto kartu vytáhnout, hrát na oblíbené stereotypní struny.

Budoucí manžel Milady Králové, Bohuslav Horák, byl s veřejným působením své ženy srozuměný od počátku?

Bez toho by to nešlo. Bohuslav Horák věděl, že jeho žena byla a zůstane politicky angažovaná. Horáková zase věděla, že chce pracovat v ženském hnutí, chce napomáhat zlepšovat sociální a ekonomickou situaci žen a chudých, pracovat v úřadech, kde

mohla naplnit svou představu služby, ale zároveň pro ni byla nepřijatelná představa, že by nemohla být zároveň matkou.

Neříkala už senátorka Plamínková, že žena by měla mít právo na obojí?

Ano. I pro Plamínkovou to byl, aby citovala ji samotnou „přirozený úkol ženin“. Ale na rozdíl od Plamínkové se do toho Milada Horáková pustila, i když si byla vědoma komplikací, o kterých jsme se už bavily. A brutálně se jí to vrátilo ve štvavých kampaních provázejících procesy z let 1949–1950. Ženy a děti jí psaly dopisy, v nichž volaly po exemplárním potrestání „hnusné“ matky zrazující rodinu i vlast. Nikoho nezajímalo, čeho se Horáková domohla v oblasti péče o matku a dítě, na jakých zákonech zlepšujících jejich sociální postavení pracovala. To, co se proti ní rozpoutalo, bylo šílené a odporné. Možná i toto je další důvod, proč jsme na ni raději zapomněly. Filozof a disident Miroslav Vodrážka před třemi lety přišel s razantně kritickou knihou *Rozumí české ženy vlastní h_storii?*, v níž nás usvědčuje z bezprecedentního zapomení.

Když jste se s tezí „co všechno jsme zapomněly“ setkala v knížce, kterou zmiňujete, zaskočilo vás to, anebo jste se s objevováním objeveného potkala už dřív?

Jelikož se českým feminismem zabývám od 90. let, tak přibližně od té doby nedělám nic jiného, než že zjišťuji, co všechno jsme po cestě zapomněly – i zapomněli – a jak je to vůbec možné. Člověk objeví sto let starý text a říká si: ono se vůbec nic nezměnilo! Pak narazí na text ze socialismu, kdy si muž a žena byli takzvaně rovni, a říká si: toto je rovnost? Co je to za slepotu? Vodrážkova kniha je v tomto případě exemplární lekcí současným badatelům, kteří v souladu s trendy veřejnosti tvrdí, jak to bylo za socialismu pro ženy příznivé. Komunisté sice šikovně zařídili, aby si žena „neměla nač stěžovat“ a část povinností od ní jaksí odklonili, ale udělali to tak, aby už neměla kapacitu hledat svou cestu. Aby se však

člověk domohl své „biografie“, musí mít možnost strávit svůj život způsobem, o němž se dá mluvit i psát, čili strávit ho svobodně, ne pohybovat se v předem vytyčených trasách. Tahle ztráta příležitostí k sebevyjádření a bádání samozřejmě nikdy nebyla absolutní, známe spoustu výjimečných osobností, které se prosadily v těžkých podmínkách, nicméně nastavení socialistické společnosti mu také nepřálo. Nepřálo přitom ani mužům, to je samozřejmé.

Otázka, jak skloubit starost o rodinu a práci, ale není jen psychologická či ideologická, ona je reálná.

Otázka, jak vyřešit dvojí zatížení ženy, je stará nejméně 100 let. Milada Horáková například měla hospodyně Marii, která byla součástí rodiny. Horáková jí dokonce adresovala jeden z nejkrásnějších dopisů psaných před popravou. (Tyto dopisy rodině – trochu odbočím – patří k jedněm z nejsilnějších literárních textů 20. století.) Horáková si plně uvědomovala, že pomoc její hospodyně jí umožňuje být tím, kým je, a nesmírně si jí vážila. Na otázky skloubení rodinného a veřejného jsme si dodnes nedokázali plně odpovědět. Neměli bychom však proti sobě tyto polohy ženské aktivity stavět, to nelze.

Často se setkávám s výraznými osobnostmi, ženami, které by sice mohly veřejný prostor něčím obohatit, ale ony na pobídky reagují slovy „na mě přece není nikdo zvědavý“. Chybí nám, ženám, v důsledku ztráty tradice i sebevědomí?

Dnešní generace žen je na tom lépe, ač jejich vazba ke „starému“ ženskému hnutí je minimální. Malá sebedůvěra žen však může vycházet i z toho, že neznáme vlastní historii. Když jste talentovaná chemička a řešíte, jak skloubit své poslání s rodinou, mohlo by vám aspoň trochu pomoci vědomí, že to je stará otázka a vaše předchůdkyně řešily úplně totéž. Že tato dilemata nejsou jen intimní a vnitřní, ale jsou součástí širšího problému. Netrápila byste se vědomím, že „máte mít doma naklizeno“ – pokud se vám tedy uklízet nechce. Jsem

přesvědčená, že pochopení smyslu a rozsahu tragédie, která přišla se smrtí Horákové, tkví v potřebě zlikvidovat část společnosti, která měla úplně jiné představy o tom, jak by společnost mohla fungovat a o kolik dál by se mohla posunout. Ženské hnutí bylo v té době silné, rozmanité a pestrobarevné – nejen komunistické, ale hlavně socialistické a sociální.

Byli komunisté natolik vnímaví, aby si uvědomovali všechno to, co Horáková ztělesňovala? Tedy nejen to, že byla součástí „reakčního tábora“, ale i souvislosti, o nichž mluvíte vy?

Já bych komunisty nepodceňovala, a rozhodně bych je nepodezírala z primitivismu. Monstrproces s Miladou Horákovou se netýkal jen ženských špiček, vedle Horákové byla odsouzena Fráňa Zeminová a Antonie Kleinerová. V témže procesu šlo o rozmanitou směs intelektuálů pravého i levého zaměření, například Závěše Kalandru, dále podnikatelů, dělníků. V pozdějších procesech šlo o likvidaci dalších nevhodných segmentů společnosti: katolické církve, skautů, Sokola... Abychom pochopili radikalitu i nenávisť komunistů, je dobré se podívat na historii strany před válkou, hlavně do roku 1929.

Když Klement Gottwald a jeho „karlínští kluci a holky“ převzali moc nad stranou, přijali stalinský způsob vyrovnávání se s nepřáteli, a to i vnitřními. Zavedli jednotnou ideovou linii, která se týkala i ženského hnutí. Když budete číst *Rozsévачku*, komunistický ženský časopis před únorem 1929, zjistíte sice, že nejde o zábavné čtení, ale je to pozoruhodný tisk, který radikálně kritizuje sociální svět Československé republiky, ukazuje bídu v zaměstnání a bídu doma včetně olbřímího problému ilegálních potratů. Časopis vedla před tímto přelomovým rokem spisovatelka Helena Malířová. Mimořádně velmi dobrá spisovatelka. Pak ale přišly „mladé holky“ a s Malířovou, která se proti nim a stalinskému myšlenkovému proudu postavila, se vyrovnaly po svém. Nová redakce spustila vůči svým předchůdkyním zuřivou kampaň. Komunistická strana byla dobře připravena v tomto směru. Nepodceňujme ji.

Nezdá se vám, že se z dějin vytrácejí příběhy o ženách „padouškách“? Neodsuzuje to ženy typu Milady Horákové k rolím obětí a světic? Ve spojitosti s její vraždou se jako exemplární příklad „zlé ženy“ uvádí prokurátorka Ludmila Brožová-Polednová, která zůstala poněkud děsivá i ve stáří: nejenže ze svých pozic neslevila, ale i po pobytu ve vězení a následné prezidentské milosti se dál domáhala svých práv u Evropského soudu, protože její postup v procesu s Horákovou byl „v souladu se zákonem“.

Povědomí o ženách-megerách nám, myslím, nechybí. Chybí nám schopnost vyhnout se něčemu jinému: když už si nějakou ženu postavíme na piedestal, neudělat z ní onu oběť. Ženy, které se rozhodly věnovat svému poslání, a třeba se kvůli tomu něčeho vzdaly – rodiny, lásky –, nejsou chudinky. Je samotné by vůbec nenapadlo, aby takto o sobě přemýšlely. Plamínková ani Horáková oběťmi nebyly. Byly to ambiciózní ženy, určitě měly jistě špatné vlastnosti. Plamínková musela mít „vůli k moci“, jinak by ničeho nedosáhla. O poslankyni Fráně Zeminové, další národní socialistce odsouzené v procesu, se vědělo, že měla hodně jedovatý jazyk a pádnou ruku. Jedna prvorepubliková karikatura jí dokonce k Vánocům nadělila fackovacího panáka. Silné ženy nejsou oběti ani mesiášky, které mají spasit svět svým utrpením. To je další věc, na kterou jsme zapomněli. Nebereme v potaz jejich volní rozhodnutí „jdu do toho, protože si myslím, že to tak má být, něco tomu obětuji, jsem si toho vědoma a není vyloučeno, že za to jednou zaplatím“.

Horáková ostatně sama připomněla, že se rozhodla jít do boje a že „v boji se padá“.

Nic z toho ovšem neznamena, že byla světice, mesiáška či mučednice. Mezi ženami najdeme kromě komunistických zlodušek i mnohé jiné zlodušky – třeba nacistické kolaborantky. Jenže pak mezi ženami najdeme také odbojáčky, které se nepříteli postavily se zbraní v ruce. To je další z věcí, na kterou jsme zapomněli a zapomínáme: že žena je celistvá lidská bytost. Říkala to Františka Plamínková, před ní to říkala Eliška

Krásnohorská a s nimi mnoho jiných: žena by měla být člověkem.
Toť vše.

Zuzana Válková